

LBRIS

We know
books

IOAN NISTOR

DARIU POP

UN SPIRIT HELIADESC
ÎN NORD-VESTUL ARDELEAN

Prefață de **Ion Buzăși**

Postfață de **George Achim**

Cluj-Napoca, 2025

CUPRINS

*Dariu Pop (1887-1965), o personalitate artistică
polivalentă de Ion Buzași | 9*

Introducere | 13

1. Dariu Pop – aspecte biografice | 19

- 1.1. Data și locul nașterii. Spațiul grăniceresc al Rodnei | 19
- 1.2. Ascendenții și frații lui Dariu Pop | 24
- 1.3. Dramele familiale din copilărie și adolescență, evocate în volumul de versuri *Crizanteme târzii* (1939) | 29
- 1.4. Anii de studii | 31
- 1.5. O carieră didactică dificilă, dar foarte rodnică | 36
- 1.6. Condamnarea la închisoare. În refugiu la București. Anii de front | 44
- 1.7. Dariu Pop și sătmărenii | 50
- 1.8. Căsătoria lui Dariu Pop cu Florentina | 53
- 1.9. Proiecte, cărți... | 54
- 1.10. În refugiul de la Turda (1940-1945) | 56
- 1.11. Dariu Pop în Clujul postbelic. Prietenia cu pictorul Aurel Popp continuă | 58
- 1.12. Sfârșitul vieții: 20 martie 1965 | 61
- 1.13. Prietenia cu Liviu Rebreanu | 66

2. Activitatea didactică și pedagogică.

Reviste și scrieri cu profil pedagogic | 77

- 2.1. Starea învățământului din Nord-Vest până la 1 Decembrie 1918 | 77
  - 2.1.1. Atitudinea administrației maghiare față de învățământul în limba română după 1867 | 77
  - 2.1.2. Unirea *de facto* a părților sătmărene cu Țara (19 aprilie 1918) | 79
  - 2.1.3. Învățământul sătmărean în perioada interbelică | 80
  - 2.1.4. Două licee de elită înființate în 1919: Liceul „Mihai Eminescu” Satu Mare și Liceul „Gheorghe Șincai” Baia Mare | 82
  - 2.1.5. Activitatea lui Dariu Pop de integrare a școlii sătmărene în școala națională | 84
  - 2.1.6. Situația învățământului sătmărean după 1940 | 86

- 2.2. Activitatea didactică a lui Darius Pop | 87
- 2.2.1. Învățător, revizor școlar, profesor | 87
- 2.2.2. Inițiative de redactare a monografiilor școlare | 89
- 2.3. Ziare și reviste cu profil pedagogic | 90
- 2.3.1. *Viața școlară* (1925-1936) – contribuția lui Darius Pop la dezvoltarea învățământului în paginile revistei | 92
- 2.3.2. *Școala sătmăreană* (1937-1940) – continuatoarea revistei *Viața școlară* | 103
- 2.4. *Școala sugestiunii morale* – o proiectată metodică destinată învățământului primar | 105
- 2.5. Două manuale pentru învățământul primar: *Geografia Județului Satu Mare și Frații de cruce* | 107
- 2.5.1. *Geografia județului Satu Mare „povestită”* pentru elevii școlilor primare | 107
- 2.5.2. Un ingenios manual de patriotism: *Frații de cruce* | 112
- 2.6. Un manual auxiliar în manuscris: *Instrumente muzicale [descriere]* | 116
- 2.7. Imaginea școlii în presa interbelică din Satu Mare și Baia Mare | 119
- 2.8. Ziariști promovați de Darius Pop din rândul colegilor | 122

3. Activitatea publicistică a lui Darius Pop | 125

- 3.1. Publicistica lui Darius Pop din anii de neutralitate (1914-1916) în presa bucureșteană | 125
- 3.2. Consolidarea administrației românești în Nord-Vestul țării (1918-1940) | 127
- 3.3. Bisăptămânalul *Satu Mare* – prima și cea mai longevivă gazetă din Nord-Vestul țării | 144
- 3.4. *Țara de Sus* – prima revistă literară din Nord-Vestul României | 157
- 3.5. Viața literară în interbelicul sătmărean. De la *Țara de Sus* la *Afirmarea* | 168
- 3.6. Revista *Țara Oașului* | 170
- 3.7. *Granița* – primul cotidian sătmărean (8 aprilie 1934 – 16 ianuarie 1935) | 174
- 3.8. Darius Pop în miezul unor polemici din presa sătmăreană interbelică | 193

4. Activitatea literară | 217

- 4.1. Poezia | 217
- 4.2. Teatrul | 227
- 4.2.1. Începuturile artei teatrale în Satu Mare | 227
- 4.2.2. Trei scenete pentru școlari | 230
- 4.2.3. *Școala de menaj* – prima piesă de teatru scrisă și prezentată pe scenă la Satu Mare | 231
- 4.2.4. Comedia într-un act *În ultimul moment* | 233
- 4.2.5. Tragicomedia *Flăcări* – o scriere postumă închinată evenimentelor din războiul Marii Uniri (1916-1918) | 238
- 4.2.6. Comedia *Popenii* | 250

- 4.3. Romanul *Dascălul din Blidari* | 262
  - 4.3.1. Geneza romanului | 263
  - 4.3.2. Câteva precizări privind manuscrisul romanului | 265
  - 4.3.3. *Dascălul din Blidari* – un roman al intelectualității ardeleno din mediul rural | 266
  - 4.3.4. Arhitectura rebreniană a romanului | 267
  - 4.3.5. Protagonistul romanului – intelectualul model al renașterii culturale ardeleno | 271
  - 4.3.6. Intenții monografice | 273
  - 4.3.7. Spațiul Rodnei | 275
  - 4.3.8. O viziune optimistă | 277
  - 4.3.9. Problematika actuală a romanului *Dascălul din Blidari* | 278
  - 4.3.10. Finalul romanului – o lectură simbolică | 281
  - 4.3.11. O lectură paralelă a variantelor romanului *Dascălul din Blidari* | 282
- 4.4. *Măriuca Nimănuu* – al doilea roman rămas în manuscris | 291
- 4.5. Folclor literar cules de Darius Pop | 297
- 4.6. *Notele autobiografice* ale lui Darius Pop | 301
  - 4.6.1. Un manuscris recuperat | 301
  - 4.6.2. Satul Măgura Ilvei în amintirile lui Darius Pop | 302
  - 4.6.3. Anii de studii din orfelinatele maghiare | 304
- 5. Darius Pop – preocupări artistice | 317**
  - 5.1. Activitatea de compozitor | 317
    - 5.1.1. Anul 1905 – un moment decisiv pentru descoperirea valorilor folclorului muzical ardeleno | 317
    - 5.1.2. Dirijor, interpret și culegător de folclor muzical | 319
    - 5.1.3. Darius Pop – ghid al etnomuzicologului C. Brăiloiu prin satele Oașului | 323
    - 5.1.4. Compoziții muzicale | 324
    - 5.1.5. Creația muzicală a lui Darius Pop la Radiodifuziunea Română | 342
    - 5.1.6. Relații tensionate ale compozitorului cu conducerea Ansamblului de Căntece și Dansuri al Capitalei | 344
    - 5.1.7. O evocare semnată de George Sârcea la moartea compozitorului | 346
  - 5.2. Arta plastică | 348
    - 5.2.1. Influența gândirii estetice și politice a lui Aurel Popp asupra lui Darius Pop | 350
    - 5.2.2. O scrisoare de la pictorul Aurel Popp, maestrul său în arta plastică | 351

6. Preocupări științifice | 353

6.1. Darius Pop – cercetător al istoriei din Nord-Vestul României în volumul *Mărturii strămoșești* | 353

6.1.1. *Mărturii strămoșești* – o lucrare de recuperare a istoriei Nord-Vestului românesc | 356

6.1.2. Cercetarea onomasticii sătmărene – o inițiativă de pionierat în domeniu | 359

6.1.3. Arhaicitatea termenilor consemnați pe paginile cărților bisericești | 361

6.1.4. Înscrișuri cu valențe stilistice | 362

6.1.5. Dilema „Satu Mare sau Sătmar” – preocupări etimologice | 363

6.1.6. Orașul Satu Mare în documente istorice | 368

6.1.7. Cărțile, notele marginale, textele, cuvintele... – recursuri ale mirenilor la neuitare | 371

6.2. Publicistica lui Darius Pop în revista orădeană *Familia* | 375

6.3. Un articol emoționant publicat în 1943 în *Calendarul Ardealului* coordonat de Corneliu Coposu | 379

7. Personalitatea lui Darius Pop | 383

7.1. Aprecieri antume | 383

7.2. Prețuire postumă | 385

Concluzii | 399

Mulțumiri | 403

*Darius Pop – o personalitate proteică în câmp socio-cultural,
literar și pedagogic* de George Achim | 405

Bibliografie | 411

Anexe | 421

Ilustrații | 445

DARIU POP (1887-1965), O PERSONALITATE ARTISTICĂ POLIVALENTĂ

De aproape un deceniu, poetul și profesorul Ioan Nistor se ocupă de viața și de activitatea literară ale lui *Dariu Pop* (1887-1965), personalitate artistică polivalentă, pe care și-l revendică, cu îndreptățire trei județe (Bistrița-Năsăud – cu satul natal Măgura Ilvei, Sălajul – unor ani de început în activitatea didactică, și Satu Mare – cu anii cei mai rodnici pe tărâm didactic, publicistic, cultural și literar). Pe lângă articole în presa celor trei județe, a susținut comunicări despre activitatea literară și publicistică a lui Dariu Pop, a editat (singur sau în colaborare) și a prefătat romanele: *Dascălul din Blidari* – trei ediții, *Măriuca Nimănui*, *Note autobiografice* – un roman memorialistic, tragicomedia *Flăcări*, așa încât la capătul unui travaliu îndelungat, dar rodnic, a adăugat la personalitatea complexă a cărturarului sătmărean și pe cea de scriitor.

Fiind o monografie, în sensul clasic al termenului, lucrarea se deschide cu aspecte biografice, care prezintă o viață zbuciumată. Încercată de împrejurări potrivnice: orfan, crescut o vreme de orfelinat, școlar în instituții de învățământ din Ungaria, trăind două momente de „rătăcire sufletească” – pierderea credinței (ca Apostol Bologa, eroul lui Rebreanu) și pierderea temporară a identității naționale românești, dascăl care înfruntă concepții pedagogice învechite, revizor școlar, anii refugiului la Turda în timpul Dictatului de la Viena, revenirea în țară și stabilirea la Cluj – până la sfârșitul vieții, ani în care se consacră îndeosebi creației muzicale. Așadar, paginile reliefează o biografie sinuoasă, cu momente dramatice, așa încât autorul are dreptate să afirme că viața lui Dariu Pop este ea însăși un roman.

Cărturar și artist polivalent, Darius Pop este prezentat în ipostaze ce-i conturează o efigie pregnantă, puțin cunoscută până acum în adevăratele ei dimensiuni. A fost întâi de toate – învățător (dascăl), din stirpea dascălilor ardeleni de odinioară, pentru care catedra și educația copiilor nu se făceau din obligație, ci din vocație și dăruire pedagogică. Din acest punct de vedere, comparația cu Ion Pop Reteganul este potrivită: ca și acesta, întemeiază școli și editează publicații pedagogice: *Viața școlară* (1924-1936) este prima revistă pedagogică din nord-vestul țării, care ulterior va deveni *Școala sătmăreană*. Fecior de învățător, a îndrăgit, ca Reteganul, școala și activitățile cultural-educative cu școlarii. Este semnificativ ce notează autorul tezei că, la absolvirea Preparandiei (Școlii Naționale de Învățători din Debrețin), invitat să aleagă între două profesii: organist și învățător, o alege pe cea de-a doua, căreia i se va dedica cu toată priceperea și pasiunea. De altfel, și soția sa, Florentina, spune că, dintre toate profesiunile, cea mai dragă i-a fost cea de învățător, și e regretabil că o antologie *Învățătorii în literatură* – alcătuită de B. Iordan în perioada interbelică și cuprinzând pagini literare scrise de învățători – nu-l menționează pe Darius Pop – ca scriitor-învățător, pentru că scrierile sale literare au apărut postum. Eu însumi n-am putut să public în antologia *Învățătorii în literatura română*, numai la cea de a treia ediție apărută în 2020, pagini din romanul *Dascălul din Blidari* – un convingător elogiu adus învățătorului, acestui luminător al satului de altădată. Pe lângă lecții atractive (așa cum deducem din romanul cu reflexe autobiografice *Dascălul din Blidari*) a alcătuit manuale ingenios concepute, accesibile și scrise într-un stil expresiv: *Frații de cruce* (Istoria lui Ion Prigoană și a lui Nicolae Călin), *Geografia Țării Românești pentru învățământul primar*, un original manual de patriotism pe care l-aș compara cu manualele mai vechi ale dascălului blăjean Ion Micu Moldovan, iar autorul monografiei consideră că acest manual ar putea fi reeditat, reeditare „benefică elevilor din ciclul primar, în calitatea lor de cititori în curs de formare”.

A fost un publicist harnic, și unele din revistele editate de el au meritul pionieratului, iar autorul tezei subliniază că este un „deschizător

de drumuri” în presa sătmăreană: *Granița* – primul cotidian al județului Satu Mare, *Țara de Sus* – prima revistă literară din nord-vestul României.

Contribuția majoră a autorului tezei este vădită în capitolul IV, consacrat activității literare, în care se prezintă aproape necunoscutul scriitor Darius Pop ca poet, dramaturg și romancier. Dacă poezia lui, în tonalitatea unei lirici ardelene minore, dacă teatrul (mai ales piesele pentru școlari) s-au jucat cu succes în școli în perioada interbelică, cu certe valori educative, revelația o prezintă *romancierul*. Sunt analizate minuțios, într-un stil elevat de critic literar, romanele: *Dascălul din Blidari* și *Măriuca Nimănuui*. Primul roman, editat postum, în 2008, este apropiat, ca modalitate literară și prezentare monografică a satului ardelean, de *Ion* al lui Rebreanu, autorul întemeindu-se pe relațiile de prietenie și prețuire intelectuală între cei doi scriitori. Apropierea justificată până la un punct, dar cu deosebirea semnificativă că, la Darius Pop, accentul cade pe chipul învățătorului, al cărui traseu existențial este urmărit de la începutul carierei și până la sfârșitul vieții. Este, de fapt, un roman al formării, un bildungsroman, o apropiere mai potrivită ar fi cred cu romanul *Apostol* de Cezar Petrescu. Romanul *Măriuca Nimănuui*, rămas neterminat, scris la persoana I reprezintă povestea unei fete, copil din flori, care se îndârjește prin silință la învățătură și comportare exemplară să-și câștige un loc demn în societate. Față de celălalt roman se observă că în acesta este evidentă racordarea la romanul românesc interbelic, prin relatarea la persoana întâi și prin introspecții psihologice. Tot un roman pot fi considerate și paginile publicate postum cu titlul *Note autobiografice*, un roman memorialistic, cu pagini documentare despre școlile prin care a trecut, mai ales cele din Ungaria, Loşonc și Debrețin.

Autorul monografiei a avut de înfruntat un obstacol în ierarhizarea aspectelor acestui artist polivalent. Sigur că, pentru cei mai mulți, Darius Pop este compozitorul și muzicologul cu activitate de dirijor, culegător de folclor muzical și chiar interpret, dar despre acest aspect, autorul preferă să reproducă mai cu seamă aprecierile elogioase ale unor specialiști ca Gheorghe Merișescu, Viorel Cosma, Valentin Băințan.

Puțin cunoscută, dar convingător evidențiată este activitatea sa de artist plastic și poetul George Vulturescu, un cunoscător al operei plastice a lui Darius Pop, menționa printre cele mai reușite picturi ale sale: *Oșanul*, *Ciobănașul*, *Casa părintească din Măgura*, *Autoportret*, *Cheile Turzii*, *Eminescu*, *Portretul lui Coșbuc*, *Jurământul lui Horea*, *Cloșca și Crișan* etc. Autorul nu trece cu vederea nici surprinzătoarele, pentru noi, *Preocupări științifice* ale artistului sătmărean, care în *Datini strămoșești*, copiind, ca altădată Nicolae Iorga, înscrisuri după vechi cărți bisericești, reconstituie pagini din trecutul istoric transilvan sau încearcă să propună unele etimologii mai verosimile la cuvinte controversate.

S-a bucurat de aprecieri elogioase; a avut parte și de contestări sau rânduri de polemică înverșunată; dar la capătul acestei monografii, cititorul rămâne cu imaginea uni portret de învățător exemplar, cărturar patriot și artist polivalent, cu o „vocație mesianică de cititor și cărturar” (George Vulturescu). Chiar dacă aprecierea lui Ioan Nistor, care vorbește despre Darius Pop ca despre un spirit heliadesc în nord-vestul interbelic, ne apare puțin exagerată, nu se poate nega propensiunea acestui cărturar pentru cuprinderea enciclopedică a artei.

Bine documentată și expresiv scrisă, cu un condei de poet, care știe însă să-și tempereze entuziasmul liric, când este vorba, ca aici, de o pagină de istorie literară, monografia alcătuită de Ioan Nistor este o restituire obiectivă a unui cărturar polivalent care, cu modestie și tenacitate de ardelean, cum spunea Lucian Blaga, a realizat pe plan cultural lucruri remarcabile pentru epoca sa.

Ion Buzași

INTRODUCERE

Privind retrospectiv viața și activitatea lui Darius Pop, pot fi remarcate realizări însemnate în variate domenii. A fost profesor și revizor școlar, gazetar, director de publicații, polemist remarcabil, autor dramatic, romancier, pictor, sculptor, dirijor de coruri, folclorist, compozitor, istoric etc. Și, dincolo de toate acestea, așa cum rezultă din textele care i s-au dedicat, s-a remarcat printr-un caracter puternic, vertical, atât de necesar timpului pe care l-a trăit.

Pe Darius Pop îl revendică mai multe județe, Satu Mare, Maramureș, Sălaj, Bistrița-Năsăud și Cluj, în care a activat, dar și-a asigurat în același timp un loc în istoria culturii naționale.

În timpul vieții, a suportat deseori atacurile nefondate ale unor adversari, îndeosebi minoritari, dar a rezistat și a continuat să-și urmeze proiectele în învățământ, creație literară, publicistică, în activitatea de compozitor. După decesul din 1965, publicistica și multe din lucrările sale au rămas nepublicate. Chiar și mormântul lui din Cimitirul Central din Cluj-Napoca s-a păraginit. Despre activitatea lui s-a vorbit ocazional (Gheorghe Merișescu, George Sbârcea, Valentin Băințan, Teodor Tanco, Mihai Bălaj), după care a fost uitat. În județul Satu Mare, amintirea lui a fost întreținută de cărturarul Nae Antonescu, un bun cunoscător al activității lui Darius Pop. Recunoașterea meritelor sale s-a amplificat după 2008, odată cu editarea romanului postum *Dascălul din Blidari*.

Darius Pop ne oferă imaginea unei personalități complexe, cu **un destin frământat**, dar cu împliniri care l-au fixat pentru totdeauna în galeria oamenilor care merită recunoștință.

A fost un tânăr care a supraviețuit condiției de orfan de ambii părinți și a reușit să facă studii temeinice, absolvind inclusiv Facultatea de Filologie din Cluj. Și-a început existența dramatic într-un Imperiu

opresiv, rezistând tuturor manevrelor de deznaționalizare în orfelinatele maghiare. Având o inteligență precoce, a învățat cu tatăl său, George Pop, apoi și-a făcut studiile gimnaziale la Năsăud, unde a fost coleg cu Liviu Rebreanu. Ca orfan și ca fiu de dascăl, a fost trimis la orfelinatele din Debrețin (Ungaria) și Loșonț (Losoncz, oraș din Imperiul Austro-Ungar, astăzi Lučenec în Slovacia). Aici i s-a asigurat o pregătire temeinică (a studiat latina și slava și a fost vorbitor de franceză și germană), dar a suferit presiunea propagandei antiromânești, pierzându-și temporar și limba, și credința, pe care le va regăsi îndată ce revine în ținutul natal al Rodnei ca tânăr învățător.

A lucrat în mai multe localități ardelenene, inclusiv la Șișești și Băsești, sub aripa protectoare a Părintelui dr. Vasile Lucaciu și a patriotului Gheorghe Pop de Băsești.

La scurt timp, a suferit o **condamnare** de patru luni la temniță grea și la o amendă substanțială, deoarece a scris articole în care a apărut limba română împotriva efectelor Legii Apponyi și i-a criticat pe profesorii care „trădează” limba română.

A traversat două războaie în calitate de combatant pe front. A trăit biruința neamului la 1 Decembrie 1918 și a participat la eliberarea orașului Satu Mare, act împlinit la 16 aprilie 1919, când a sosit în orașul de pe Someș ca ostaș al Armatei Regale române. A fost urmărit pentru a fi ucis după Dictatul din 1940, apoi a trăit momentul eliberator al Loviturii de Palat de la 23 august 1944, dar și efectele dictaturii comuniste.

Cu toate acestea, și-a urmat destinul și a devenit un dascăl exemplar, iar în părțile nord-vestice a fost, în anii interbelici, un adevărat întemeietor în domeniile presei, culturii și învățământului. Rămâne, în aceste ținuturi, ca una din cele mai importante personalități după Petru Bran și dr. Vasile Lucaciu. A întreținut legături cu Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Goldiș, Onisifor Ghibu și alții. A fost prietenul și confidentul lui Liviu Rebreanu până la decesul acestuia. De precizat că, în anii 1919-1940, alături de el au fost la Satu Mare intelectuali prestigioși, care au început opera de redeşeptare națională a ținuturilor de margine și au avut succes în cele două decenii de libertate. Printre aceștia, ziaristul și prozatorul Anton Davidescu, dramaturgul G.M. Zamfirescu,

profesorul dr. Eugen Seleș, celebrul pictor Aurel Popp, Octavian Ruleanu, Ion Șugariu, M. Crișan, Mihai Bălaj și alții, dar nu foarte mulți.

Darius Pop se distinge prin mulțimea preocupărilor și inițiativelor, cele mai multe având un rol de pionierat.

A fost implicat în istoria culturală a Nord-Vestului, a Transilvaniei, a României Unite, iar ca **revizor școlar**, în interbelic, a marcat evoluția învățământului din ținuturile nord-vestice prin dezvoltarea rețelei școlare, prin dotarea acestora și formarea unui corp didactic cu simț patriotic, bine instruit, în sincronie cu cerințele naționale ale instrucției și educației și cu principiile moderne, europene, ale timpului. Bun cunoscător al limbii germane și franceze, a popularizat în revistele dedicate școlii noile idei pedagogice europene. Ca revizor școlar, i se datorează saltul valoric după Marea Unire pentru consolidarea unui învățământ modern, sincronizat cu învățământul național. A reunit succese însemnate în dezvoltarea bazei materiale și în asigurarea școlilor cu personal didactic localnic sau cu intelectuali invitați din Vechiul Regat, aspecte vitale pentru consolidarea școlii românești din aceste ținuturi.

Extrem de laborios și cu o viziune limpede, necesară acelor ani, el rămâne ca un **deschizător de drumuri** în multe domenii. A tipărit prima hartă în limba română a județului Satu Mare, a scris prima geografie a acestui județ. A pus la dispoziția școlii două manuale școlare, primele redactate în zonă, a înființat prima revistă a învățătorilor sătmăreni. Prima revistă literară din Nord-Vest (*Țara de Sus*) i se datorează lui, iar Țara Oașului a fost înzestrată cu prima revistă apărută într-o comună, *Țara Oașului*. A încurajat culegerea strigăturilor din Oaș și a cules **folclor literar**, din zona Năsăudului, publicat în 2020 într-un volum. Prima gazetă (*Satu Mare*) și primul cotidian (*Granița*) din Satu Mare sunt legate de numele lui.

A fost preocupat ca **arta dramatică** și interpretativă să facă primii pași în Satu Mare. A jucat pe scenă și a pregătit formații de teatru, punând la dispoziția formațiilor de amatori piese originale. A scris scenete savuroase pentru elevi și a publicat la Satu Mare prima piesă de teatru, înzestrând formațiile de amatori cu alte trei piese într-un act.

Muzica populară din ținuturile oșenești, maramureșene și din spațiul năsăudean i-au oferit sursa de inspirație pentru cele peste 50 de lucrări muzicale. Compozitorul Darius Pop făcuse studii excelente de muzică la gimnaziul din Debrețin și la Preparandia din Loșonț, devenind un apreciat organist și interpret la mai multe instrumente muzicale, precum și dirijor. Un cor pregătit de el a fost lăudat de George Coșbuc la Măgura Ilvei în 1912. A urmat Conservatorul la București cu Kastaldi și D.G. Kiriak. În anii refugiului a pregătit la București un cor al refugiaților, care l-a impresionat pe George Enescu.

De remarcat că a dedicat ținuturilor natale năsăudene, Țării Oașului, dar și Maramureșului și Bihorului, mai multe suite corale, interpretate cu succes până azi.

Lucrările sale muzicale au fost preluate de radiodifuziunea română, iar în final a devenit membru al Uniunii Compozitorilor din România.

Lui Darius Pop i se datorează invitația adresată lui C. Brăiloiu de a face în Țara Oașului importante cercetări, culegeri și înregistrări muzicale.

Cercetarea arhivelor și răsfoirea colecțiilor de ziare și reviste au facilitat o deschidere mai largă spre **publicistica** politică a lui Darius Pop, trecută sub tăcere în anii dictaturii, și spre articolele cu caracter didactic și pedagogic, precum și pentru creația sa literară, muzicală și plastică. Publicistica lui a avut efect în anii interbelici, amenințați de revizionism, dar după 1947 a fost trecută la index.

De asemenea, în **literatura** ținutului are meritul de a publica el însuși versuri în presă, dar și de a descoperi talente pe care le-a încurajat prin suplimentul literar inițiat în paginile gazetei Satu Mare, apoi în revista *Țara de Sus* și în *Granița*.

Ca poet, a publicat unul dintre primele și puținele volume de versuri ale locului (*Crizanteme târzii*, 1939), fără valențe artistice deosebite, dar importante ca semnal dat creatorilor locali. Efectele se vor vedea abia după al Doilea Război Mondial, când creația literară se va ridica la nivel național, bazându-se pe realizările interbelice, cea mai cunoscută fiind activitatea de scriitor și traducător a profesorului Gabriel Georgescu. De asemenea, memorabilă rămâne contribuția lui Nae Antonescu,

un susținător activ al scriitorimii locale, specializat în revuistică și critică literară, singurul care, prin negura dictaturii, a luminat memoria înaintașului Darius Pop. Putem vorbi de o evoluție care se intensifică mai ales după 1989, printr-o sincronizare perfectă a creației literare sătmărene și maramureșene cu literatura națională. Este evident că presa literară și culturală din Satu Mare și Baia Mare, precum și învățământul de nivel național, au la bază străduințele interbelice întreprinse de Darius Pop.

Readucerea în actualitate a postumelor, două romane (*Dascălul din Blidari* – 2008 și *Măriuca Nimănui* – 2009) și două piese de teatru (*Flăcări* – 2018 și *Popenii*, în curs de apariție), pe măsură ce au fost descoperite, s-au bucurat de succes. Demersul tipăririi lor a fost resimțit ca un gest recuperator pentru a întregi profilul unei personalități importante.

Desigur, aprecierile și obiecțiile care se pot face asupra creației sale literare, în special, din perspectiva actuală, sunt posibile, dar valoarea ei necesită o raportare critică la anii interbelici, la condițiile de atunci, când cultura românească, literatura și învățământul din ținuturile nord-vestice se aflau în răstimpul recuperărilor.

Pentru sătmăreni și maramureșeni, scrierile sale reprezintă începuturi merituoză și încurajatoare.

Cunoașterea vieții și a operei acestei personalități complexe, dinamice, vizionare, cu vocație de cititor, care a inițiat realizări prioritare în mai multe domenii, este utilă deopotrivă pentru reconstituirea unei epoci importante din istoria națională, de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în 1965.

1. DARIU POP – ASPECTE BIOGRAFICE

1.1. Data și locul nașterii. Spațiul grăniceresc al Rodnei

Dariu Pop s-a născut la 16 aprilie 1887, în localitatea denumită mai întâi După Măgură, devenită ulterior Măgura Ilvei. Este fiul lui George, învățător, și al Irinei, sosiți aici din județul Sălaj¹.

Măgura Ilvei și împrejurimile l-au impresionat pe Dariu Pop încă din anii copilăriei. Era conștient de farmecul acestor locuri, de aceea, frumusețea unică a peisajului este descrisă în mai multe schițe și articole evocatoare, inclusiv în *Notele autobiografice*. Fragmentul următor este un mic exemplu:

„Îndată ce am ieșit din tufiș, după ce am mai urcat un piept de deal, s-a ivit pe neașteptate în fața noastră o cunună de munți ca în povești. În fața noastră Muncelul cu un fuior de nori pe sub creștet, apoi Măgura Porcului. În dreapta spinteca văzduhul cornul Ineului, iar Măgura Mare din dreapta, cea mai frumoasă formă de munte din lume, ca o țâță de fată mare, încheia rotonda minunată a coloanei de munți din fața noastră”².

Aceste peisaje care i-au fermecat copilăria au fost descrise la maturitate în numeroase pagini, în care identifică specificul zonei și amprentele pe care acestea le-a lăsat în felul de a fi al măgurenilor, al grănicerilor

1. Cf.: *Autobiografii și Statul personal*. Aceste documente, alături de *Notele autobiografice*, în manuscris, precum și alte date privind biografia lui Dariu Pop au fost consultate în copii sau în original la Punctul Muzeistic „Dariu Pop” de la Școala Măgura Ilvei, prin bunăvoința doamnei învățătoare Gabriela Pușcaș și a directoarei Daniela Șușcă. În 2015, *Notele autobiografice* au fost editate.
2. Dariu Pop, *Note autobiografice, memorii*, Satu Mare, Ed. Citadela, 2015, p. 53.

năsăudenii. În creația sa literară, s-a întors mereu spre unicitatea măgurilor și a cicerelor (cișeri), niște conuri „dupăcite și împănate cu cei mai verzi brazi ai regiunii”³. Spiritul locului l-a legat pentru totdeauna de neamul său de munteni. I-au rămas în memorie cele două văi, a Blasnei și a Ilvei, cu bolovani din erele geologice, sculptați de trecerea mileniilor. Nu departe de aceste pâraie viforoase curge Someșul Mare. Dar cel mai mult l-au impresionat pe Dariu Pop oamenii locului, vânjoși la trup, iuți la minte și frumoși la chip.

O descriere sumară a locului de origine a lui Dariu Pop poate favoriza înțelegerea personalității și caracterului celui care a fost Omul dăruit, Dariu Pop.

Este și el, la fel ca George Coșbuc, evocat de Nicolae Iorga, o „mlădiță a trunchiului grăniceresc” năsăudean, unde trăiește „o rasă de oameni tare, cu liniile alese și cu deșteptăciune în față”⁴.

Măgura Ilvei se află la extremitatea estică a județului Bistrița-Năsăud, în raza de iradiere culturală a Năsăudului, cu cei șapte academicieni, cu eroi căliți în lupta pentru dreptate națională, oraș unde și-au făcut studiile George Coșbuc și Liviu Rebreanu, deschizători de drumuri și modele pentru fiii locurilor. De precizat că Școala năsăudeană se afla, în epocă, într-o competiție fertilă cu Școala Blajului. Ambele au dat ținuturilor nord-vestice, văduvite de instrucția și educația liceală și universitară, oamenii de cultură necesari.

Măgura Ilvei este un toponim de o feminitate mândră, un nume sonor și evocator, încărcat de sens arhaic. *Măgura* este și deal, și munte, și movilă, și pădure, toate acestea resimțite ca ziduri de cetate. Este unul din cuvintele preromane, după DEX⁵, sugerând vechime și

3. *Ibidem*, p. 39.

4. Nicolae Iorga, *Neamul românesc din Ardeal și Țara Ungurească*, București, Ed. Minerva, 1906, vol. II, pp. 512-514. Apud: Gavril Scridon, *George Coșbuc în locurile anilor de ucenicie*, Bistrița, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Bistrița-Năsăud, tiparul executat la Tipografia „Maramureș” Baia Mare, 1975, p. 3.

5. Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a III-a, Ed. Univers Enciclopedic, 2016, p. 607. Termenul, inexistent în alte limbi, este comparat cu albanezul *magulë*.

statornicie. Dar, în primul rând, impresionează sonoritatea lui, ca rostogolirea râului Ilva printre pietre... De remarcat că aici se află Jgheabul lui Drimox, denumind povârnișul unui deal de o configurație insolită, dintr-o rocă friabilă, într-o permanentă curgere spre poale. Este un loc misterios, încărcat de legende, cum este povestirea fantastică a fierarului Macedon, relatată în *Note autobiografice*. Darius Pop și-a luat ca pseudonim omonimul Drimox, interpretat de el ca element de substrat daco-getic.

Măgura Ilvei este așezată între Munții Bârgău și Munții Suhard, la o aruncătură de băț de Munții Rodnei și de stațiunea Sângeorz-Băi. Este o vale ca o strungă de verdeață, unde pătrunzi cu un strop de înfiorare, încurajat de rugăciunea apei din Ilva, coborâtoare dintr-un spațiu enigmatic, parcă vecin paradisului. Traseul care se deschide spre Vatra Dornei impresionează prin frumusețe și sălbăticie. Este un ținut pe care Darius Pop l-a străbătut cu piciorul de copil și pe care îl va fi regăsit în memorie puțin mai la Vest și foarte puțin mai la Nord, făcându-și inspecțiile prin Țara Oașului, după 1919, când va înregistra imagini pentru memorabilele pagini descriptive din romanul *Dascălul din Blidari*.

În prezent, în centrul localității Măgura Ilvei, o biserică zveltă concurează, în zborul spre înalțuri, piscurile măgurilor și ale cicercelor⁶ din apropiere, dominând cu albul ei tot spațiul. Ea se află la mică distanță de locul unei vechi biserici și al cimitirului, unde sunt îngropați părinții și frații lui Darius Pop. Nu departe este situată și casa parohială cea veche, unde Dărică, după numele de alint al localnicilor, cânta deseori la pianul preotului din sat. Este o construcție de demult, cu o arhitectură sobră, frumos îngrijită. Tot aici îți atrage atenția o casă din bărne de lemn, care dă localității aerul unei posibile stațiuni turistice.

Peisajul ilva-măgurean, deseori absorbit în condeiul lui Darius Pop, dar și al colegului său, Liviu Rebreanu, este demn de un pictor care ar descifra tainele frumuseții lumii din perfecta îmbinare a dealului cu

---

6. *Cicerele* sunt denumirile locale ale unor formațiuni muntoase conice, de origine vulcanică.

valea. Penelul lui Darius Pop nu l-a ocolit. Nici cei ce scriu despre Darius Pop nu pot face abstracție de pecetea locului. Satul și râul stau parcă la soare, între dealurile verzi și pure, abia ieșite din ploile anotimpurilor. Deasupra, un cer protector, străfulgerat de găzele verii, cotropit de aromele pajiștilor de pe dealuri, de verdele sobru al pinilor și al moliștilor de pe creste. Soarele calcă de pe o creastă pe alta cu un fel de delicatețe, protejând localnic și călător. Se-mpleticește parcă prin aerul tare al văii, pentru a avea motiv de-a mai întârzia pe măgură, printre pinii plini de rășină și de arsura trăsnetelor. Un flux de lumină calmă, de liniște și de încredere, te cotropește ca o mângâiere venind nu se știe de unde, poate din edificiul spiritual pe care un născut între aceste dealuri l-a realizat aflându-se, mai târziu, într-un ținut traversat de același Someș, devenit campestru și somnolent, cu români blazați de prea multă vreme...

Aceste detalii, acaparate de vraja lui *mimesis*, vor să evoce leagănul în care și-a trăit copilăria orfanul prea devreme Darius Pop.

***

În literatura anilor interbelici, când Darius Pop și-a conceput romanele, paginile dedicate naturii erau foarte numeroase.

Dar el nu era un scriitor obișnuit. Era, mai întâi, dascălul care gândea strategii educative, pe care, ferindu-se cât putea de didacticism, le așeza în paginile literare. El a cunoscut natura de mic, a înțeles-o într-un spirit modern și a evocat-o în pagini memorabile. De aceea îi atribuie o componentă etică. De notat în treacăt că nu se inventaseră **peturile** zilelor noastre, riscuri atât de nocive mediului natural, dar el intuiește pericolele lipsei de respect față de armonia creației divine. De aceea, natura devine personaj aflat în conexiune complexă cu omul.

În *Măriuca Nimănuui*, natura este mama bună a orfanei lăsate fără sprijin omenesc în lumea oamenilor. În *Dascălul din Blidari*, relația se complică. Autorul dedică un capitol extins spațiului natal. Defileul Rodnei, traseul care face legătura dintre Ardeal, Bucovina și Moldova, era stăpânit de ciobani, aflați acolo din vremi imemorabile. Ciobanii de coclauri trăiesc intens acest sentiment al relației cu mediul natural.

Îi cunoșteau, îi cinsteau și-i respectau forțele nebănuite. Haralambie le enunță și arată calea viețuirii în armonie: „Prăpastia are putere mare și te trage spre ea. Când treci puntea, nu te uita la ea. Uită-te înaintea, la capătul ei dinspre celălalt mal, că așa hălăduiești mai ușor”. Instrucțiuni simple, practice, dar și avertismente care depășesc realitatea concretă.

Dacă, în piesele de teatru, Darius Pop excelează prin peisajele umane, romanele surprind cadrele naturale în care oamenii (Măriuca, George Bob, Haralambie) găsesc echilibru. E o natură ocrotitoare. Numai în condițiile în care omul îi nesocotește puterea, devine răzbunătoare. Finalul romanului ilustrează aceste pericole. Ciobanul Haralambie, o adevărată forță a naturii, fusese ucis de jandarmi. Cei care-i răzbună moartea sunt tăinuți de săteni. Aceași natură blândă îi supune la o încercare dramatică, fatală personajului principal. Un vârtej se iscă în plină zi, în plină armonie.

Este un avertisment subtil. Cei buni, cei curajoși, cei capabili de sacrificiu se pot stinge dacă nu găsesc prețuirea necesară și nu sunt urmați. George Bob moare după o încercare la care-l supune natura, după răbufnirea unei tornade mânioase. Dascălul o biruie și salvează de la moarte copiii, însă prin acest gest își sacrifică de fapt propria viață. Va muri din pricina răutății, otrăvit de cel chemat să vindece. O moarte simbolică, un prilej de meditație pentru comunitatea uluită și neînțelegătoare.

***

Vigoarea tipului uman trăitor la munte precum și rigoarea grănicerească se regăsesc în structura lui sufletească. Cei care l-au cunoscut evocă statura unui bărbat energic, înalt, blond, cu ochii albaștri, coborât dintr-un loc învolburat și viguros, pătruns de tăriile și verticalitatea înălțimilor, spre a se dăruia total ținuturilor nord-vestice din valea plată a Someșului.

Imaginea omului poate fi ușor reconstituită. Mai întâi, să spunem că numele său, cu rezonanțe transilvane, este plăcut auzului, ca o notă muzicală, un nume cu etimologii care evocă onomastica română și maghiară deopotrivă.